

**Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická**

Bakalářská práce

**Vliv výchozího sociálního prostředí na kulturní
kapitál jedince**

Tereza Navrátilová

Plzeň 2016

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra sociologie

Studijní program Sociologie

Studijní obor Sociologie

Bakalářská práce

**Vliv výchozího sociálního prostředí na kulturní
kapitál jedince**

Tereza Navrátilová

Vedoucí práce:

Mgr. Alena Pařízková, Ph.D.

Katedra sociologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2016

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2016

.....

Velice bych chtěla poděkovat paní Mgr. Aleně Pařízkové, Ph.D. za odborné rady, komentáře a vedení mé práce. Též děkuji za zpětnou vazbu a ochotu, kterou mi při zpracovávání mé práce věnovala.

Dále bych chtěla poděkovat všem participantům/tkám za vřelou ochotu se účastnit výzkumu.

Obsah

1	ÚVOD	1
2	TEORETICKÉ UKOTVENÍ	3
2.1.	Kulturní kapitál – vymezení pojmu.....	3
2.2.	Kulturní kapitál – zdroje a přenos	4
3	ROZVOD MANŽELSTVÍ	7
3.1	Rozvod manželství	7
3.2	Šance svěření do péče.....	8
3.3	Svěření do péče – výhradně matky, nebo otce.....	9
3.4	Společná a střídavá péče	10
3.4.1	Střídavá péče – rozhodnutí	11
4	METODOLOGIE	12
4.1	Cíl výzkumu a výzkumné otázky.....	12
4.2	Výzkumný soubor	14
4.2.1	Hlavní kritéria pro výběr participantů/tek a metoda výběru	14
4.2.2	Charakteristika participantů/tek a medailonky	15
4.2.3	Metoda sběru dat.....	20
4.2.4	Etický aspekt výzkumu.....	23
4.2.5	Průběh analýzy	24
5	INTERPRETACE DAT - VÝSLEDNÁ ANALÝZA	25
5.1	Rozvod.....	25
5.2	Rozhodnutí o střídavé péči.....	27

5.3	Participace na střídavé péči a předávání kulturního kapitálu	29
5.4	Vnímané benefity střídavé péče	33
6	ZÁVĚR.....	34
7	Bibliografický záznam.....	38
8	Resumé	41
9	Přílohy.....	42
9.1	Informovaný souhlas	42

1 ÚVOD

V současné společnosti stále platí, že rodina a sociální prostředí, ve kterém dítě vyrůstá, má zásadní vliv na formování a předávání kulturního kapitálu z rodičů na děti. S rodinou a sociálním prostředím se úzce pojí častý jev dnešní doby – rozvod a následné porozvodové uspořádání. Do povědomí se dostává nový způsob porozvodové péče. Jedná se o střídavou péči rodičů o děti. Téma střídavé péče přináší velice bouřlivé debaty o pozitivích a negativích tohoto porozvodového uspořádání. Způsob, kterým je porozvodová péče řešena má výrazný dopad na všechny zúčastněné. Střídavá péče je v kontextu České republiky poměrně novou formou porozvodového uspořádání, která stále roste. V potaz musíme brát, že střídavá péče je v českém prostředí často praktikována na neformální bázi [Vohlídalová 2014: 29]. Proto je tedy nutné konstatovat, že finální počet rodin, které praktikují střídavou péčí, je vyšší, než ukazují statistiky.

K tématu střídavé péče mne inspirovalo mé okolí – mnoho mých přátel vyrůstalo ve střídavé péči a řešilo problematiku porozvodového uspořádání. Proto jsem dospěla k tématu propojenosti výchozího sociálního prostředí na kulturní kapitál jedince. Na problematiku tématu rozvodu a střídavé péče se chci zaměřit do hloubky, zaznamenat přístupy a strategie rodičů a dětí, které v modelu střídavé péče vyrůstaly.

Na předávání kulturního kapitálu se zaměřuji zejména proto, že rodina představuje základní složku, jež má svým působením na jedince zásadní vliv na formování budoucího kulturního kapitálu. Kulturní kapitál obsahuje dovednosti a předpoklady jedince, které jsou přímo propojeny s prostředím, ve kterém daný jedinec vyrůstá. Jedná se o znalosti a kulturní

předpoklady, které jedinec v rodinném prostředí získává [Bourdieu In. Katrňák 2004: 41].

Ve své práci přistupuji ke kulturnímu kapitálu v kontextu vzdělávání jedinců - do jaké míry je důležité dosažené vzdělání obou rodičů a jak mohou do předávání kulturního kapitálu zasáhnout další prvky, které jsou s rozvodem a střídavou péčí přímo spojeny. Když zohledním výstupy z již provedených výzkumů, tak mohu říci, že propojenost kulturního kapitálu a vzdělání je zásadní. Vzdělání rodičů se ukazuje jako nejsilnější faktor, který působí na dosažené vzdělání dětí [Dopita 2007: 47].

Domnívám se tedy, že by mohlo být velice přínosné se na tento nový způsob uspořádání porozvodové péče o děti zaměřit z pohledu předávání kulturního kapitálu a jeho působení na jedince. Zároveň bych chtěla poukázat na tenkou hranici, kdy se z nevědomého předávání kulturního kapitálu stává cílená strategie.

Hlavním cílem práce je uchopení problematiky předávání kulturního kapitálu v kontextu střídavé péče. V teoretické části se věnuji přiblížení pojmu kulturního kapitálu, funkcím přenosu kulturního kapitálu a zahrnutí porozvodového uspořádání střídavé péče. V empirické části práce chci dále zohlednit situaci průběhu rozvodu z pohledu všech aktérů (tedy obou rodičů a dítěte). Dále zkoumám, jakou strategii rodiči po rozvodu volí v kontextu s předáváním kulturního kapitálu na jedince a jak k tomu přistupuje sám jedinec. Zároveň si všímám změny při předávání kulturního kapitálu po rozvodu v aplikaci střídavé péče a zda k této změně skutečně dochází. V závěru práce jsou zhodnoceny veškeré poznatky, které vychází z provedeného výzkumu.

2 TEORETICKÉ UKOTVENÍ

2.1. Kulturní kapitál – vymezení pojmu

Ve zvoleném tématu hraje klíčovou roli působení kulturního kapitálu. Za prvé je zapotřebí si definovat, co kulturní kapitál představuje a jaké jsou jeho klíčové zdroje.

Kulturní kapitál představuje složku našeho života, která je neustále přítomna. Složka kulturního kapitálu představuje velice rozmanitý pojem, pro který není jednoduché najít jednotnou, plně vystihující definici.

Kulturní kapitál představuje schopnosti, které jsou úzce spjaté s kvalitou prostředí, ve kterém člověk vyrůstá. Jedná se o určitý způsob myšlení a chování, jež si každý člověk osvojuje v prostředí rodiny. Kulturní kapitál představuje také znalosti, které člověk získal vlivem rodinného prostředí, z něhož vychází [Bourdieu In. Katrňák 2004: 41]. V pojetí Lamont a Lareau můžeme kulturní kapitál definovat jako „*institucionalizované široce sdílené kulturní signály (postoje, preference, formální vědění, jednání, statky, oprávnění) používané jako nástroje sociální a kulturní exkluze*“ [Lamont, Lareau 1988: 156].

Rodinné prostředí je pro formování kulturního kapitálu klíčové. Rodina představuje instituci, která prvotně formuje budoucí sociální předpoklady a chování jedince. V dalším pořadí je škola, která se též na kulturním kapitálu jedince značně podílí. Dle Sorokina má značný vliv na jedince a formování kulturního kapitálu propojenost vlivu rodiny a školy [Sorokin In. Simonová 2009: 292].

Kulturní kapitál můžeme nalézt ve třech formách. Za prvé je to vtělený kulturní kapitál, který představuje intelektuální a tělesné dispozice člověka, které získává v průběhu socializace. Další formou je objektivizovaný kulturní kapitál, který obsahuje kulturní aspekty (knihy, fotografie, obrazy),

kteřé jsou v rodinném prostředí přítomny. Poslední formou je institucionalizovaný kulturní kapitál, do kterého spadají dosažené akademické tituly, případně hodnosti [Bourdieu In. Katrňák 2004: 42].

Kulturní kapitál v kontextu české společnosti je dle Šafra ztotožňován s dosaženým vzděláním. Šafr dále zmiňuje, že je důležité se u kulturního kapitálu zaměřit nejen na rovinu materiální spotřeby, ale je důležité se zaměřit na klíčový kontext investic rodičů z neekonomického pohledu do kulturního kapitálu dětí [Šafr 2007].¹

2.2. Kulturní kapitál – zdroje a přenos

Kulturní kapitál je vždy spojený s konkrétní osobou, nelze o něj přijít (nelze ho ztratit či ho zcizit). Kulturní kapitál má tendenci se reprodukovat. Proto je zásadní rodinné prostředí, společenské klima, ze kterého člověk vychází [Bourdieu In. Katrňák 2004: 42].

Rozdělení kulturního kapitálu zajišťuje vztah mezi strategií rodin a specifickou logikou instituce vzdělání. Rodiny představují útvary, které mají tendenci trvat. Mají svou moc, výsady a tendence, které jsou podstatou reprodukčních strategií, strategie plodnosti, strategie manželství, strategie dědické, ekonomické a konečně a hlavně strategie vzdělávací. Rodiny vkládají do vzdělání tím více (po stránce jeho délky, pomoci všeho druhu a v některých případech i peněz), čím je jejich kulturní kapitál významnější a čím větší je jeho relevantní váha v poměru k jejich ekonomickému kapitálu. V širším smyslu tento model umožňuje pochopit nejen, jakým způsobem se pokročilé společnosti uchovávají, ale také, jak se vlivem

¹ <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=304&lst=103> [cit. 8. 2. 2015].

specifických kontradikcí ve způsobu předávání vzdělání mění [Bourdieu 1998: 27-28].

Děti, které pocházejí z vyšších společenských vrstev – tedy z odlišného kulturního prostředí než děti z nižších společenských vrstev, mají vyšší úroveň kulturního kapitálu, kterou dědí po svých rodičích. Projevuje se to zejména na způsobu výchovy – získávají odlišné lingvistické schopnosti a kulturní rozhledy, které hrají zásadní roli v jejich úspěchu ve studiu. Děti z vyšších společenských vrstev tedy díky prostředí, v němž vyrůstaly, jsou více obeznámeny s orientací a pojmy v dominantní kultuře. Celkově to vede k lepší orientaci a rozhledu ve všech směrech. Vyplývá z toho to, že výchozí prostředí (rodina) hraje zásadní roli v předávání kulturního kapitálu [Bourdieu In. Katrňák 2004: 41-42].

Kulturní reprodukce vzdělanostních dovedností mohou být odlišné od ekonomické a sociální reprodukce. Důležité je ale zmínit, že tyto aspekty na sebe vzájemně působí a ovlivňují se. Sociální kapitál se odkazuje na sadu zdrojů, které vězí v rodinných vztazích a komunitních sociálních organizacích, které jsou vhodné pro kognitivní a sociální vývoj dítěte nebo mladého člověka. Toto zahrnuje zejména pozornost věnovanou na rozvoj dítěte v dané domácnosti, stejně jako sítě a normy, které určuje škola. Člověk by neměl ignorovat roli materiálních zdrojů, které mohou mít také dopad na vzdělávací výsledky. Nicméně finanční rozdíly samy o sobě nemohou odpovídat za dopad na budoucí vzdělávací dispozice jedince. Přenos dosaženého vzdělání prostřednictvím kulturního kapitálu má mnoho podob a není omezen na účast kulturní spotřeby [Sullivan 2007].²

Prostředkem přenosu kulturního kapitálu může být kulturní účast – společenský rozhled (rozhodující pro reprodukci vzdělání a profesní výhody), aktivní přenos dovedností a znalostí (rodiče záměrně učí své

² <http://www.socresonline.org.uk/12/6/1.html> [cit. 25. 12. 2014].

děti), pasivní přenos dovedností a znalostí (spojené se slovní zásobou a stylem řeči), postoje, názory a chování (rodiče mohou vštípit dětem své postoje a názory týkající se například vzdělání a budoucí profese) a dále sociální chování [Tamtéž].³

Domnívám se, že zmapování propojenosti vlivu výchozího sociálního prostředí, tedy rodinného prostředí na předávání kulturního kapitálu je velice důležité. Nemělo by se zapomínat, že rodina nepřestává být nejvýznamnějším ze všech faktorů [Možný 1999: 92]. Mohu vycházet ze zjištění, které potvrzují, že rodina, popřípadě rodiče, škola a přátelé jsou nejsilnějšími hráči v získávání a formování kulturního kapitálu. Tyto skupiny se nejčastěji podílí na účasti v kulturních zařízeních, které mohou být médiem pro kulturní hodnoty a dovednosti [Mrázová 2014: 51]. Rodina a rodiče určují životní dráhy jedince. Rodinné prostředí hraje důležitou roli v představách o budoucím pracovním uplatnění a celkové hodnotové hierarchii dětí [Matoušek 1993: 6].

Když se zaměřím na výzkumy, které se zaměřovaly na propojenost kapitálů a přístupu ke vzdělání, tak mohu konstatovat, že se zásadně podílí na formování jedince zejména tři složky rodinného zázemí. Ekonomický kapitál - zde se předpokládá, že vlivem lepší ekonomické situace v rodině mohou rodiče dětem vzdělání financovat a zároveň je zde předpoklad, že lepší ekonomické zázemí vede k vyvolání potřeby vzdělání samo o sobě. Další složku představuje kulturní kapitál, který přímo ovlivňuje vnitřní život dítěte a jeho potřebu a touhu po vzdělání. Poslední složkou je sociální kapitál, který je spojený se sociální pozicí rodiny [Dopita 2007: 47]. Ze závěrů výzkumu vychází jasně najevo, že vzdělání rodičů ve spojitosti s kulturním kapitálem rodiny se projevuje jako nejsilnější faktor působící na dosažené vzdělání dítěte. Dalším zjištěním bylo, že péče rodičů automaticky nezaručuje vyšší vzdělání – ovšem se zde projevuje přání rodičů, aby dítě vystudovalo. Toto přání je důsledkem vzdělání rodičů.

³ <http://www.socresonline.org.uk/12/6/1.html> [cit. 25. 12. 2014].

Tento kontext přání se ukázal jako zásadní faktor, který působí na vzdělání dítěte [Tamtéž: 48].

Dalším zásadním zjištěním z výzkumu je to, že studenti vysokých škol pocházejí častěji z úplných rodin (80 %) než jedinci s nižším dosaženým vzděláním [Dopita 2007: 48].

3 ROZVOD MANŽELSTVÍ

3.1 Rozvod manželství

Dalším důležitým tematickým okruhem mé práce je rozvod a následné rozhodnutí o svěření do péče (v mém případě rozhodnutí pro střídavou péči).

Rozvod manželství představuje jediný způsob zrušení manželství za života obou manželů. Rozvodem zaniká mezi manželi rodinněprávní vztah (stejně tak i mezi ostatními příbuznými ze strany druhého z bývalých manželů) a dále se na ně nahlíží jako na svobodné. Rozvodem manželství však nepřestávají být bývalí manželé rodiči svých dětí a příbuzenský poměr mezi nimi nezaniká. V případě, že rozvádějící mají nezletilé dítě, je kladen důraz na to, aby jejich poměry byly pro dobu po rozvodu manželství řádně upraveny [Šmíd, Šínová a kolektiv 2013: 39-52].

V České republice v současné době končí rozvodem kolem 50 % původně uzavřených manželství (úhrnná rozvodovost byla v roce 2009 46,88 %), což představuje jednu z nejvyšších úrovní rozvodovosti (nejen) v evropském kontextu. Výjimkou přitom nejsou ani manželství s nezletilými dětmi, která představovala téměř 58 % všech manželství rozvedených v roce 2009. Studie ukázaly, že rozvod a zvláště pak rozvod nebo rozchod rodin s dětmi je v mnoha ohledech zlomovým momentem, který lidi nutí

adaptovat se na novou životní situaci [Maříková, Křížková, Vohlídalová 2012: 209].

Celkový nárůst rozvodovosti představuje dlouhodobý a univerzálně se vyskytující trend moderních západních společností. „*Rozvody vytvářejí nové životní situace pro rozvedené partnery i jejich děti a otevírají, mimo jiné, cesty k opakovaným partnerstvím. Ta často vedou k ustavení domácností s velmi spleťnými příbuzenskými vazbami*“ [Kreidl, Hubatková 2012: 146]. Proto se domnívám, že je důležité zmapovat, jak tato životní situace ovlivní předávání kulturního kapitálu.

Jako formy porozvodového uspořádání v českém kontextu můžeme sledovat: svěření do výhradní péče matky nebo otce, střídavá péče. Tyto formy jako porozvodové uspořádání jsou zásadní v budoucím formování dětí. Často se může stát, že dochází k podryvání schopnosti rodičů efektivně se podílet na výchově dětí. Patrně nejrozšířenějším problémem v porozvodovém období je udržení kázně. Jsou-li rodiče zatíženi pocitem viny, je pro ně velmi náročné trvat na svých rozhodnutích, dohodnutých pravidlech a neopomíjet důslednost. Obávají se, že se na ně děti rozzlobí, a proto volí cestu benevolence a proseb. Toto ale má většinou velice negativní dopady [Teyber 2007: 25].

3.2 Šance svěření do péče

Dle zákonů České republiky o svěření do péče rozhoduje několik podstatných faktorů, dle kterých se soudy rozhodují. V první řadě se prokazuje faktická účast na výchově dítěte, dále prokázání základních znalostí o svém dítěti a dalším podstatným faktorem je prokázání míry podílu na výchově dítěte. Tento poslední aspekt bývá v našem soudnictví základním problémem pro nepřidělení dítěte do výhradní péče otce [Dudová, Hastrmanová 2007: 90]. Zde tedy můžeme nalézt problematiku

přerozdělování role, která je pro české prostředí typickým prvkem. Muž-otec představuje roli živitele, která je často omezena pouze na finanční zabezpečení a žena-matka představuje pečovatelskou složku.

Z toho důvodu můžeme k fenoménu střídavé péče přistupovat jako k nástroji, který se snaží narušovat genderové stereotypy, které panují v naší společnosti. Díky střídavé péči může dojít k přerozdělení rolí otce a matky a nabourat stereotypní představy [Radimská 2004].⁴

3.3 Svěření do péče – výhradně matky, nebo otce

Svěření dítěte do péče po rozvodu je v českém kontextu zásadní problematika. Statistiky po rozvodovém uspořádání poměrů k dítěti uvádějí, že v 90 % případů je dítě svěřeno do výhradní péče matky [Dudová, Hastrmanová 2007: 87]. Tento aspekt je v České republice poměrně standardní – uvažování o uspořádání porozvodové péče ve formě střídavé péče je nové rozpracování, které je i v dnešní moderní době považováno za nestandardní – spíše tedy za novátorský fenomén.

Prosazování o výhradní péče otce je uvedeno pouze v minimu případů (konkrétně, kdy je u ženy-matky zaznamenána neschopnost péče) [Dudová, Hastrmanová 2007: 88]. Dle těchto aspektů můžeme pracovat s myšlenkou, že naše společnost je nastavená dle jasně daných stereotypních kritérií – tedy, že je primárně uvažováno jako o matce (na rodičovské dovolené) a otci (živiteli rodiny). Z těchto důvodů se mnozí domnívají, že právo na výhradní péči po rozvodu má pouze matka. Hastrmanová ve své výzkumné analýze uvádí, že je důležité brát v potaz

4

<http://www.socioweb.cz/index.php@disp=temata&shw=179&lst=119.html>
[cit. 17. 4. 2015].

též předsudky soudců, sociálních pracovníků a psychologů. Též zmiňuje, že soudnictví v České republice je značně feminizované – opatrovnictví řeší ve většině případů soudkyně (ženy), které často dle výpovědí advokátů postupují dle výše zmíněného společenského schématu. Tedy, že dítě patří do péče matky [Dudová, Hastrmanová 2007: 89].

3.4 Společná a střídavá péče

V českém právním systému fungují též dvě poměrně nové varianty na porozvodové uspořádání v péči o děti. Jedná se o společnou a střídavou péči.

Společná péče je převážně aplikována pouze dočasně a to z toho důvodu, protože je vázaná na sdílení stejného bydlení (rozvedení partneri sdílejí společné bydlení), ve kterém se společně podílejí na výchově dítěte. Tato varianta je vnímána pouze jako dočasná forma porozvodového uspořádání – když se rozvedení partneri odstěhují, tak z právního hlediska společná péče zaniká [Dudová, Hastrmanová 2007: 94].

Druhou variantou porozvodového uspořádání péče o dítě je střídavá péče. Toto uspořádání je v našem prostředí považováno za nový fenomén péče o potomky. Tato forma péče je dle analýz Hastrmanové považována za úspěšnější variantu porozvodového uspořádání péče. Jedná se o takovou formu péče, kdy je mezi bývalými partnery nastolena dohoda o střídání ve výchově dítěte v jasně stanovených časových harmonogramech. Důležitým bodem k správnému naplnění této péče je schopnost schody mezi partnery a též schopnost domluvy na společné výchově. Tato forma je též závislá na přímé komunikaci mezi bývalými partnery v období, kdy dítě přechází z jedné domácnosti do druhé [Dudová, Hastrmanová 2007: 95]. Tuto formu péče je možno sledovat jako velice

náročnou a to jak pro bývalé partnery, tak v první řadě pro dítě, které přechází z jedné domácnosti do druhé.

3.4.1 Střídavá péče – rozhodnutí

Klíčovým bodem je také rozhodování o střídavé péči. Rozhodování o střídavé péči mezi partnery obvykle nebývá nekonfliktní záležitostí, která by vzešla z hladké dohody mezi expartnery. Jedná se spíše o složitý proces vyjednávání, na který muži a ženy nahlíží odlišnými perspektivami dané situace [Maříková, Křížková, Vohlídalová 2012: 212].

Důležitým tematickým okruhem je problematika formálního a neformálního rozdělení pečovatelských povinností. Jedná se tedy o problematiku toho, kdy je střídavá péče ošetřena soudem a kdy je provozována na neformální bázi. Ošetření střídavé péče soudem, které, jak se ukázalo, výrazným způsobem posiluje mocenské postavení muže a oslabuje mocenské postavení ženy, má zásadní vliv na křehkou mocenskou rovnováhu mezi expartnery sdílejícími střídavou péči [Maříková, Křížková, Vohlídalová 2012: 216].

Střídavá péče v kontextu České republiky se neustále vyvíjí. Konkrétní příklady z roku 2007 ukazují, že bylo 621 soudních rozsudků o přidělení do střídavé péče. V roce 2009 bylo soudně rozhodnuto o 711 případech přidělení do střídavé péče, dále v roce 2010 bylo 867 rozsudků vyslovených soudy pro střídavou péči. Oproti tomu stojí více než 20 000 soudních rozhodnutí o přiřčení do péče otce nebo matky [Novák 2013: 33]. Z těchto údajů můžeme sledovat, že fenomén střídavé péče je na vzestupu. Čím dál více rozvedených manželství se postupně uchyluje k rozhodnutí o střídavé péči. V kontextu těchto údajů je ale dále nutné podotknout, že rozhodnutí o střídavé péči nemusí být vždy stanoveno soudně – v mnoha případech jde o domluvu bývalých manželů o výchově

– proto tato čísla slouží pouze jako orientační ukázka vzestupné tendence příklonu ke střídavé péči po rozvodu.

„Rozvod je obecně považován za výrazně nepříznivou životní událost, která se odráží snad ve všech oblastech individuálního lidského života“ [Kreidl, Hubatková 2012: 146]. Proto se domnívám, že je důležité zmapovat, jak tato životní situace ovlivní předávání kulturního kapitálu.

4 METODOLOGIE

Má výzkumná práce je pojata kvalitativně formou narativních rozhovorů. Rozhovory byly vedeny se dvěma skupinami participantů/tek – rodiče a jejich děti. Hlavním kritériem pro výběr participantů/tek bylo nejvyšší dosažené vzdělání rodičů (vysoká škola, maturitní zkouška, výuční list). Dalším kritériem byl věk dětí – 22 let.

4.1 Cíl výzkumu a výzkumné otázky

Z teoretické části je zřejmé, že mým hlavním záměrem je prozkoumání a uchopení problematiky vlivu výchozího sociálního prostředí na předávání kulturního kapitálu. Výchozí sociální prostředí zde představuje nejvyšší dosažené vzdělání obou rodičů. Svě téma specifikuji na kontext střídavé péče v českém prostředí.

Výzkum jsem pojala kvalitativně. Pro kvalitativní výzkumnou metodu jsem se rozhodla z důvodu, že problematika střídavé péče v propojenosti s předáváním kulturního kapitálu si vyžaduje hlubší zkoumání. Domnívám se tedy, že je velice důležité zohlednit konkrétní výpovědi participantů/tek.

Za typ rozhovoru jsem si vybrala narativní rozhovor. Pro narativní rozhovory jsem se rozhodla zejména z důvodu, neboť očekávám, že mi pomohou získat více otevřený rozhovor, více informací a menší sevřenost

pro participanty. Tento typ rozhovoru je pro participanty příjemnější – nenutí je odpovídat na jasně stanovené dotazníkové otázky. Základním benefitem je též plynulost vyprávění stanovená participantem/tkou – posloupnost a návaznost událostí [Bertaux, Kohli 1984: 224]. Vzhledem k tomu, že se jedná i o citlivé téma rozvodů (který zahrnuje negativní vzpomínky), tak se domnívám, že volba narativních rozhovorů je ideální.

Pro porozvodové uspořádání střídavé péče jsem se rozhodla z důvodu, že se jedná o nový přístup porozvodové péče, který je v mnohých aspektech hodnocený jako přínosný. Proto se snažím zaměřit též na to, zda se skutečně jedná o uspořádání, které má pozitivní vliv na jedince. Z toho důvodu do výzkumu volím informátory/ky, kteří se se střídavou péčí osobně setkali - volím zde kritérium věkové hranice (22 let) a to zejména, protože se domnívám, že informátor je schopný retrospektivní reflexe. Samotné zhodnocení pozitivního vlivu střídavé péče na toto uspořádání porozvodové péče zkoumám pomocí reflexe samotných informátorů/ek na toto uspořádání (děti a jejich oba rodiče). Jedná se tedy o triangulaci.

Dalším důležitým aspektem v mém výzkumu je propojenost výchozího prostředí, které zkoumám pomocí formy dosaženého vzdělání (tedy jaké dosažené vzdělání mají oba rodiče informátorů/ek). Jedná se tedy o kritérium účelového hledání participantů/tek. Volbou tohoto kritéria si kladu otázku, zda má dosažené vzdělání rodičů (tedy výchozí prostředí) vliv na předávání kulturního kapitálu v rodinách (v mém případě v kontextu střídavé péče). Tedy zda má tento aspekt vliv na budoucí přístup informátorů/ek k vzdělávacímu procesu.

Výzkumné otázky:

Mou hlavní výzkumnou otázkou je: Jak se formuje předávání kulturního kapitálu ve střídavé péči?

- Jak se projevuje transformace – přechod rodiny na střídavou péči v kontextu předávání kulturního kapitálu?

- Jaká je strategie předávání kulturního kapitálu po rozvodu z pohledu obou rodičů?
- Jakou roli hraje vzdělání obou rodičů na předávání kulturního kapitálu na jedince?
- Jakým způsobem se proměňuje vliv obou rodičů na předávání kulturního kapitálu ve střídavé péči?

4.2 Výzkumný soubor

4.2.1 Hlavní kritéria pro výběr participantů/tek a metoda výběru

Pro výběr participantů/tek jsem si určila jasná kritéria. Informátory/ky pro svůj výzkum jsem rozdělila do kategorií, ve kterých mne zajímalo pohlaví, věk a dosažené vzdělání informátorů/ek.

Kategorie věku byla pro mne klíčová a jasně daná pouze u informátorů/ek, kteří jako děti a dospívající vyrůstali ve střídavé péči. Kategorie byla dána 22 let. Pro tuto kategorii jsem se rozhodla z toho důvodu, protože předpokládám retrospektivní reflexy informátorů na problematiku střídavé péče v jejich dětství a dospívání. Zároveň jsem zvolila tuto hranici, protože se domnívám, že kategorie 22 let spadá v našem společenském kontextu do období, kdy se informátoři nacházejí již v osamostatňujícím procesu – schopnost retrospektivní reflexe – a zároveň jsou informátoři schopní se snadněji vrátit do dětského a dospívajícího věku, kdy na ně byla aplikována střídavá péče.

Kategorie vzdělání byla specifikována na – ukončené vysokoškolské vzdělání / vzdělání ukončené maturitní zkouškou / vzdělání zakončené výučním listem. Dle těchto kategorií byli vybíráni participanti/tky rodiče.

Pro hledání participantů/tek jsem zvolila metodu nabalování. Výběr nabalováním (snowball sampling) má využití především při výzkumu speciálních skupin obyvatelstva, pro něž neexistují seznamy ani spolehlivá opora výběru. Cíleně jsem vyhledávala rozvedené rodiny s dětmi, které aplikovaly střídavou péči. Předpokládala jsem, že každý z nich zná alespoň některé osoby, které se pohybují ve stejném prostředí, či prožili stejnou životní situaci [Jeřábek 1992: 23].

Můj první participant (jedná se o participanta z okruhu mých známých) a jeho rodiče mi umožnili kontaktovat jejich přátele, kteří jsou ve stejné životní situaci a splňovali tedy kritéria pro můj výzkum. Rozhovory, které jsem prováděla s osobami, se kterými jsem v bližším kontaktu, považuji za velice přínosné. Neshledávám v tom žádný limitující prvek, a to zejména z toho důvodu, že pro tyto osoby bylo snadnější hovořit o těžké životní situaci s člověkem, kterého znají déle. Za další pozitivní aspekt považuji to, když mne informátorka představila dalším informátorům/kám jako spolehlivého člověka, se kterým se zná déle a může mu důvěřovat – shledala jsem značně pozitivní a otevřený přístup k rozhovorům. Domnívám se tedy, že proto docházelo k otevřenější výpovědi jedinců.

4.2.2 Charakteristika participantů/tek a medailonky

Mého výzkumu se účastnilo celkem 12 participantů/tek, kteří byli vybráni dle stanovených kritérií. Ve výzkumu jsem se při svém výběru snažila zohlednit pohlaví – konkrétně u participantů/tek, kteří se přímo setkali v průběhu dětství a dospívání se střídavou péčí (2 muži a 2 ženy). Pro tyto participanty/tky bylo též klíčové naplnění věkové hranice 22 let. Tato hranice měla splňovat předpoklad pro retrospektivní reflexi z aplikace střídavé péče a též si kladla za cíl snadný návrat do období dětství a dospívání.

Dalším aspektem, který ve výzkumu volím, je vzdělání participantů/tek rodičů. Tyto participanty/ky se pohybují ve věkovém rozmezí 43–56 let a splňují kritéria vzdělání. Dva páry participantů/tek rodičů mají ukončené vysokoškolské vzdělání a dva páry participantů/tek rodičů mají vzdělání ukončené maturitní zkouškou, či výučním listem v daném oboru.

Všichni splňovali kritérium aplikace střídavé péče. Pro dva páry participantů byla shodná aplikace střídavé péče od 7 let participanta/ky dítěte. Pro oba dva tyto páry bylo též společné dosažené vysokoškolské vzdělání. Další pár participantů aplikoval střídavou péči od 10 let participanta dítěte a poslední pár aplikoval střídavou péči od 12 let participantky dítěte.

Pro tři páry participantů/tek byl shodný důvod rozvodu – ukončení manželského svazku z důvodu třetí osoby. U jednoho páru byl důvod rozvodu závislost participanta otce na hazardních hrách.

Rozhodnutí pro střídavou péči bylo u tří případů ze čtyř značně problematické. Pouze jeden případ vykazoval vzájemnou shodu bývalých partnerů (rodičů) o neproblematické dohodě. K tomuto aspektu shody došlo zejména z důvodu vytíženosti bývalých partnerů (rodičů) na participaci v pracovním procesu.

U všech participantů/tek došlo v období střídavé péče k zařazení svých nových partnerů do aplikace střídavé péče.⁵ U třech případů též došlo k zařazení dalších dětí, které se přímo setkávaly s participanty/tkami (dětmi) v období střídavé péče. U dvou případů se

⁵ U jednoho případu je nutné zmínit, že v období konání rozhovoru došlo k razantní změně – u obou partnerů došlo k rozpadu vztahů navázaných v období střídavé péče. V období konání rozhovorů došlo k situaci, kdy se bývalý partneři rozhodli znovuobnovit svůj manželský svazek.

jednalo o založení rodiny s novým partnerem/partnerkou a u jednoho případu se jednalo o adopci.

U všech participantů/tek bylo shodné, že žijí a pracují v Praze.

Pro svůj výzkum jsem dle daných kritérií vybrala čtyři páry rodičů (kteří splňují jasné kritérium dosaženého vzdělání) a dva páry informátorů/ek (dle pohlaví), kteří vyrůstali ve střídavé péči a splňují kategorii 22 let.

- 1) První rodičovský pár – oba rodiče mají ukončené vysokoškolské vzdělání. Matka BÁRA (43 let) + otec JOSEF (54 let)
Potomek – dcera TEREZA (22 let) – studentka VŠ

Střídavá péče byla aplikována od 7 let věku Terezy. K rozvodu došlo v důsledku přítomnosti třetí osoby. Na střídavé péči se partneři rozhodli po vzájemné domluvě již v počátcích rozvodového vypořádání. Péče byla aplikována na neformální bázi. Po rozvodu si oba expartneři našli nové partnery. Bára má dalšího potomka s již bývalým partnerem. Josef měl partnerku s dvěma dětmi s předchozího vztahu. V průběhu výzkumu došlo k opětovnému vztahu mezi expartnery. V současné době jsou oba expartneři opět ve vzájemném vztahu a uvažují o obnovení manželského slibu. Tereza v průběhu aplikace střídavé péče byla v přímém kontaktu s dětmi (již bývalých) partnerů svých rodičů.

- 2) Druhý rodičovský pár – oba rodiče mají ukončené vysokoškolské vzdělání. Matka ALICE (51 let) + otec PETR (56 let)
Potomek – syn ONDŘEJ (22 let) – student VŠ

Střídavá péče byla aplikována od 7 let věku Ondřeje. K rozvodu došlo v důsledku přítomnosti třetí osoby. Jednalo se o

komplikovaný rozvod. O střídavé péči bylo rozhodnuto soudně. Alice usilovala o svěření do výhradní péče. Následně došlo k usmíření a akceptaci střídavé péče. Oba expartneri mají nové rodiny. Petr má dalšího potomka s novou partnerkou. Alice s novým partnerem adoptovali dalšího potomka. Alicin partner má též z předchozího vztahu dalšího potomka. Ondřej byl v průběhu trvání střídavé péče v přímém kontaktu s nevlastními sourozenci.

- 3) Třetí rodičovský pár – otec má vzdělání ukončené maturitní zkouškou (otec MARTIN (55 let)), matka má vzdělání ukončené výučním listem (matka SANDRA (43 let)).

Potomek – dcera PETRA (22 let) – Studentka VŠ

Střídavá péče byla aplikována od 12 let věku Petry. K rozvodu došlo v důsledku partnerských neshod. Jednalo se o komplikovaný rozchod. Následně došlo k dohodě mezi expartnery a střídavá péče byla aplikována na neformální bázi. Oba expartneri mají nové partnery. Sandra má dalšího potomka s novým partnerem, který má již potomka z předchozího vztahu. Martin žije s partnerkou, která má dva potomky z předchozího vztahu.

Petra vyrůstala v přímém kontaktu s potomky partnerů svých rodičů a se svým nevlastním sourozencem.

- 4) Čtvrtý rodičovský pár – oba rodiče mají vzdělání ukončené výučním listem. Matka MARIE (49 let) + otec MIREK (50 let)

Potomek – syn ADAM (22 let) – Má vystudovanou střední elektrotechnickou školu s maturitou. V současné době pracuje ve společnosti zabývající se správou webového zabezpečení firem.

Střídavá péče byla aplikována od 10 let věku Adama. K rozvodu došlo v důsledku partnerských neshod a Mirkovy závislosti na hazardních hrách. Jednalo se o komplikovaný rozvod. Nejprve došlo do svěřením do výhradní péče matce. Následně po 11 měsících k domluvě o aplikaci neformální střídavé péče. Oba expartneri mají nové partnery. Marie žije s partnerem, který má dvě děti z předchozího vztahu. Mirek je v současné době bez partnerky (v době konání rozhovoru). V období aplikované střídavé péče žil průběžně se dvěma partnerkami. Obě měly potomky z předchozích vztahů. Adam v průběhu aplikace střídavé péče přicházel do přímého kontaktu s dětmi partnerů svých rodičů.

Za další a silné kritérium úspěšnosti provedení výzkumu považuji otevřenost a pravdivost, nezaujatost a v neposlední řadě též důvěru, která je nutná pro provedení rozhovorů a aplikovatelnost závěrů. Snaha o kritérium nezaujatosti v dané problematice byla u některých případů velice problematická. Ve všech případech výpovědí byla u jednoho z bývalých partnerů znatelná problematika citové slabosti v oblasti rozvodové situace a otevření citových problémů spojených s napjatým vztahem mezi partnery v období rozvodu. Z tohoto důvodu docházelo k opakovaným setkáním s informátory/kami, kteří chtěli následně své výpovědi doplňovat a pozměnit (konkrétně se jednalo o důvody, kdy se informátoři/ky vyjadřovali o bývalých partnerech v silně negativním kontextu). Z tohoto důvodu se domnívám, že kritérium naplnění důvěry (mezi mnou a informátory/kami) bylo naplněno.

Při vedení rozhovorů jsem se obávala neschopnosti navození příjemného a otevřeného prostředí. Zejména z toho důvodu, protože se jedná o značně citlivé téma. Další mou obavou byla aplikovatelnost

výpovědí na mé výzkumné otázky – tedy zda se doberu k uspokojivému závěru, který bude mít výpovědní hodnotu. Pro tento aspekt byla značně důležitá přímá otevřenost a zároveň také schopnost jistého nadhledu nad situací rozvodu a schopnost jednat a reagovat na otázky s nezaujatostí. Tento prvek nezaujatosti bylo v mém výzkumu značně problematické naplnit (též také představoval velice silnou obavu z mé strany o naplnění výpovědní hodnoty výzkumu).

V prvním kole rozhovorů docházelo ke značně zaujatým výpovědím (v rozhovorech byly patrné nevyřízené spory mezi partnery). Z tohoto důvodu jsem se rozhodla o druhé kolo rozhovorů – se všemi participanty/kami jsem provedla doplňující rozhovory. Konkrétně jsem se doptávala na otázky, ze kterých byla zaujatost značně patrná (zejména otázky, které se zaměřovaly na období rozvodu a období před rozhodnutím o střídavé péči). Po druhém kole rozhovorů jsem byla s odpovědí moudřejší – shledávala jsem je více srozumitelné od počátečních výpovědí (z rozhovorů již nebyla patrná nevraživost, která se projevila v prvním kole rozhovorů).

Z důvodu naléhání pro doplnění výpovědí jsem se rozhodla pro uskutečnění třetího kola doplnění rozhovorů u participantu/tek, kteří si doplnění sami vyžádali. Důležité je tedy zmínit, že subjektivní prožívání lidí značně ovlivňuje jejich jednání. Tato zkušenost ilustruje význam emocí při vyprávění určité životní události.

4.2.3 Metoda sběru dat

Pro sběr dat jsem se rozhodla aplikovat narativní rozhovor. Narativní rozhovor je sestavený z plynulého vyprávění – tedy vyprávění participanta, během něhož ten, kdo vede rozhovor, omezuje své zásahy na minimum, aby byl udržen tok vyprávění. Dále je tvořen částečně otázkami, jimiž se výzkumník snaží rozvinout problémy navozené vyprávěním a zavést řeč

na další téma [Bertaux, Kohli 1984: 224]. Při narativním rozhovoru není tedy participant konfrontován se standardizovanými otázkami, nýbrž je povzbuzován ke zcela volnému vyprávění [Hendl 2005: 176]. Volbou tohoto rozhovoru jsem si kladla za cíl otevřenost a přímost výpovědi participantů/tek.

Při rozhovorech jsem se po delší úvaze rozhodla ke kroku opakování – tedy, že budu volit formu více kol rozhovoru. K tomuto kroku jsem se rozhodla zejména po prvním kole rozhovorů, kde jsem došla k závěru, že výpovědi participantů/tek jsou značně zaujaté. Předpokládám, z toho důvodu, že byli participant/ky přivedeni do situace, kdy se museli vracet do minulosti (období rozvodu), která u většiny vyvolala velice silné a často negativní reakce a emoce subjektivního prožívání.

Druhé kolo rozhovorů sloužilo k ujasnění a doptání se na otázky, u kterých byla vlna negativních emocí značná – zejména u otázek z období rozhodování o střídavé péči. U dvou případů byla výpověď doplněna ještě o třetí kolo rozhovoru – toto třetí kolo bylo provedeno na vlastní vyžádání participantů/tek.

První kolo rozhovorů trvalo u všech participantů/tek přibližně stejnou dobu – průměrně 50 minut. Druhé, doplňující kolo rozhovorů trvalo průměrně 35 minut. Třetí kolo rozhovorů (na vyžádání participantů/tek) trvalo průměrně 55 minut.

Všechny rozhovory byly prováděny v neutrálním prostředí, které si sami participant/ky stanovili. U přímého rozhovoru byl vždy účasten pouze participant/tka a já-výzkumnice (u přímého rozhovoru nefigurovala třetí osoba). Všichni participant/ky žijí v Praze – tedy všechny rozhovory byly prováděny v Praze. U devíti případů byl rozhovor prováděn v kavárně, kterou participant/ky sami vybrali. U dvou případů byl rozhovor prováděn v kanceláři participantů. U jednoho případu byl rozhovor prováděn v parku.

Před rozhovorem jsem vždy volila telefonní kontakt, kde jsem participanty/ky seznámila s mým výzkumem a celkovým tématem. Po telefonním kontaktu jsme se domluvili na osobní setkání. Žádný z oslovených participantů/tek neodmítl osobní setkání a účast na výzkumu. Při osobním setkání došlo k detailnímu seznámení s výzkumnými cíli a tematickými okruhy, které bude rozhovor obsahovat.

U všech participantů/tek došlo k podepsání písemného souhlasu s participací na výzkumu. Participanti/ky byli též seznámeni se skutečností toho, že jejich jména nebudou nikde figurovat – anonymita a zaručení nezkreslenosti výsledků (tento krok byl zaručen tím, že jsem se se všemi participanty/tkami domluvila, že po dokončení analýzy bude můj výzkum předložen k posouzení nezaujatosti a nezkreslenosti výpovědí). Dále bylo u všech participantů/tek zdůrazněno, že všechny výpovědi, které proběhnou, budou použity pouze pro účel výzkumu k mé bakalářské práci.

Všechny rozhovory byly zaznamenávány na diktafon po souhlasu participantů/tek. Součástí rozhovoru bylo též písemné zaznamenávání poznámkového aparátu o chování participantů/tek (tento poznámkový aparát mne též dovedl k rozhodnutí se pro konání druhého kola rozhovorů).

Následně došlo k přepisu rozhovorů ze zvukového záznamu. Zhotovení zvukového záznamu shledávám velice přínosným zejména z toho důvodu, že nedochází ke zkreslení konkrétních informací a situací. Nezkreslenost situací mi též pomohl důkladně zaznamenat přímý poznámkový aparát, který byl pořízen přímo při konání rozhovorů.

Všechny rozhovory byly vedeny ve stejném tematickém rámci. V první fázi osobního kontaktu došlo k seznámení s mým výzkumem, detailní popsání problematiky mého tématu a výzkumné otázky. Následně došlo k podepsání informovaného souhlasu (zmínění o zaručení anonymity, nezkreslenosti, objektivitě, apod.). Dalším krokem byla série otázek. U

všech rozhovorů byly stanoveny čtyři stejné tematické okruhy⁶, které byly formulovány tak, aby daly prostor pro rozvinutí otevřené výpovědi. U všech participantů/tek se mi tento záměr povedl – vždy se každý participant/ka sami vrátili do minulosti (ve všech případech do velice citlivého a silně emotivního období) a rozpovídali se bez dalších doplňujících dotazů.

U všech případů docházelo k velice silně emotivním výpovědím – tento aspekt mne utvrdil v tom, že navození důvěry mezi mnou a participanty/tkami byl úspěšný. Dále jsem se u všech případů setkala s ochotou a kladným přístupem k výzkumu.

4.2.4 Etický aspekt výzkumu

Z důvodu toho, že mé téma obsahuje řadu citlivých otázek osobního rázu – rozhodla jsem se tedy pro podepsání informovaného souhlasu, který dle mého úsudku slouží k naplnění etického aspektu (který je značně důležitý). Ve své práci plně akceptuji etický kodex výzkumníků Akademie Věd České republiky⁷ a zároveň se vztahuji k Zákonu č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů.⁸

Dalším aspektem pro dodržení etického aspektu bylo zaručení anonymity, diskrétnosti, nezkreslenosti výpovědí a ujištění, že

⁶ 1. okruh – Vnímání situace v domácnosti před rozvodem.

2. okruh – Rozhodnutí o střídavé péči.

3. okruh – Participace rodičů na výběru školy a plánování volného času.

4. okruh – Retrospektivní zhodnocení střídavé péče.

7

http://www.avcr.cz/o_avcr/zakladni_informace/dokumenty/eticky_kodex.html [cit. 25. 12. 2015].

⁸ <https://www.uoou.cz/zakon-c-101-2000-sb-o-ochrane-osobnich-udaju-a-o-zmene-nekterych-zakonu-ve-zneni-ucinnem-od-1-ledna-2015/ds-3109/archiv=0&p1=1257> [cit. 23. 1. 2016].

rozhovory budou použity pouze pro analýzu tématu v mé bakalářské práci. Informovaný souhlas byl vždy proveden ve dvou provedeních – jeden zůstal mně a druhý participantovi/tce. Součástí informovaného souhlasu též bylo zahrnutí kontroly analýzy – tedy, že dokončená analýza bude předložena participantům/tkám pro zhodnocení výzkumu. Dokončená analýza po předložení vždy splňovala zaručenost anonymity – tedy, že všechna jména byla v analýze změněna na fiktivní. Je ovšem důležité reflektovat, že samotní členové rodin se ve výzkumné práci mohli poznat.

4.2.5 Průběh analýzy

Všechny rozhovory byly zaznamenávány na diktafon. Součástí samotného rozhovoru byl též můj vlastní poznámkový aparát, který se soustředil na emoce a řeč těl participantů/tek. Tento poznámkový aparát byl pořizován v menší míře v průběhu rozhovorů a z větší části doplňován bezprostředně po ukončení rozhovoru a rozloučení s participantem/tkou. Následně jsem provedla přepis zvukových záznamů. V prvním kroku analýzy jsem se rozhodla pro přepisování zvukového záznamu do programu Word – následného vytištění všech výpovědí a barevnému znázornění klíčových aspektů pro výslednou analýzu. Tento krok jsem prováděla zejména u prvního kola rozhovorů. Při konání druhého kola rozhovorů jsem se rozhodla pro použití programu MAXQDA. Zde jsem do již přepsaných zvukových záznamů vložila ještě doplňující odpovědi participantů/tek z druhého kola rozhovorů. Toto bylo prováděno též u třetího kola rozhovorů. Dále docházelo ke kódování rozhovorů a přiřazování klíčových spojitostí. Program mi umožnil větší přesnost při hledání klíčových aspektů rozhovorů a též při hledání shodných prvků a spojitostí u všech provedených rozhovorů. Při opakované pročitání jednotlivých rozhovorů v programu MAXQDA docházelo k podstatně větší

viditelnosti klíčových spojitostí než při prvním kroku (tištěná forma rozhovorů a barevné podtržení klíčových shod).

Přiřazováním jednotlivých kódů a opakovaným pročitáním a doplňováním rozhovorů (druhé a třetí kolo) jsem se postupně dostávala k shodným prvkům a spojitostem napříč rozhovory. Zde docházelo k pojmenování celkových situací – s tímto krokem docházelo k vytvoření tematického rámce, který měl shodu ve všech provedených rozhovorech. Tento krok shledávám jako klíčový pro provedení výsledné analýzy.

5 INTERPRETACE DAT - VÝSLEDNÁ ANALÝZA

5.1 Rozvod

Při každém setkání mé rozhovory s participanty/tkami začínaly tématem rozvodu. Důležité bylo pochopení toho, co rozvod pro participanty/tky znamená - jakou roli hrál rozvod v jejich rozhodnutí a jaký měl tento akt vliv na jejich potomky. Všechny rozhovory začínaly stejně – prvním tematickým okruhem bylo vnímání situace v domácnosti před aktem rozvodu. Rozvod podstatně ovlivňuje a narušuje celou životní dráhu jedince. Po rozvodu se vše proměňuje. Rozvod představuje pro dítě kumulativní zkušenost a hlavní vliv se neobjevuje v dětství nebo dospívání. Intenzita je naopak v řadě případů patrná v dospělosti. Rozvod představuje zkušenost, která transformuje celý budoucí život dítěte. [Šťastná 2006: 179].

[Petra, 22 let] „...všechno bylo jinak. Byla jsem ze všeho dost zoufalá a to hlavně proto, že se naši neuměli vůbec na ničem dohodnout. Jasně, bylo mi 12 let a všichni mi říkali, že jsem už velká holka..., ale prostě to bylo těžký. Pokaždé když jsem přišla domu, tak se naši hádali. Připadala jsem si hodně sama...“

Aspekt, kdy participanty/ky vypovídají o razantní změně, je u všech výpovědí shodný. Všichni rodiče hovoří o krizi, která se u nich projevila. Zároveň se objevuje problematika vztahu k dítěti. Rodiče se v těžkém období rozvodu věnují ve větší míře řešením svých problémů a dítě se cítí osamocené. V konkrétní výpovědi [Alice, 51 let] „...jako já to řeknu. V té době jsem se Ondřejovi nevěnovala tak, jak bych chtěla. Pro všechny to bylo těžké. Ted' bych se zachovala jinak, ale tenkrát to byl pro mě konec světa. Já si neuměla představit, co bude a jak bude. Jsem si připadala jak malá holka. No...asi jsem se i tak chovala...“

Hodnocení rozvodu bylo u všech partnerů obdobné. Vždy byl patrný aspekt času. Partneři na rozvod nahlíželi s časovým odstupem, ale je patrné, že subjektivní prožívání samotného rozvodu ovlivňuje jejich jednání. U většiny participantů/tek jsem vysledovala trauma, které v nich rozvod zanechal. „Podle šetření pracovníků našeho bývalého Výzkumného ústavu psychiatrického v Praze se ještě šest let po rozvodu třetina žen a pětina mužů s rozvodem psychicky nevyrovnala. V roce, kdy se žena rozvádí, je u nás druhou nejčastější příčinou její návštěvy praktického lékaře neuróza. V psychiatrickém zařízení specializovaném na léčbu neuróz (Denní sanatorium Horní Palata v Praze) byly zjištěny jako nejčastější aktuální situace pacienta manželské konflikty, druhým nejčastějším typem aktuálních životních těžkostí byla rozvodová situace“ [Matoušek 1993: 68]. Je zde tedy patrné, že rozvod představuje složku, která silně působí na psychiku jedince.

[Sandra, 43 let] „On se ke mně zachoval ošklivě, já byla doma s Petruškou a on si najednou přišel a prostě to skončil. Já se snažila to zachránit, ale na to jsou potřeba dva. Já na Martina rozhodně nechci nadávat, ale to chování mu nikdy nezapomenu...“

Subjektivní prožívání pocitů sehrálo velkou roli. U jednoho případu je nutné zmínit, že v období konání rozhovoru došlo k razantní změně. U tohoto páru nejprve došlo k rozpadu manželského svazku a následně ke střídavé péči. V období konání rozhovorů došlo k situaci, kdy se bývalý partneři rozhodovali znovu obnovit svůj manželský svazek a poprosili o doplnění své výpovědi. V prvním kole rozhovorů se Bára (43 let) o Josefovi (54 let) vyjadřovala spíše nelichotivě. [Bára, 43 let] *„...jako ten náš rozvod...to bylo. V první chvíli, když jsem se rozhodla podat žádost o rozvod, bych ho nejradši už nikdy neviděla a ani jsem už nikdy nechtěla, aby se s ním stýkala Terežka. Byl pro mě nic. A jako nic se taky zachoval.“*

V posledním kole rozhovorů Bára [43 let] výpověď pozměňuje: [Bára, 43 let] *„...ano, vyjadřovala jsem se trochu unešeně situací, ale to je prostě samozřejmé, když se tohle téma otevřelo. Teď je to už ale jiné. Mám jiný pohled na věc. Nechal se prostě unést...“*

V tomto konkrétním případě se zřetelně ukazuje, že subjektivní vnímání ovlivnění momentální situací a vztahy jedince značně směřuje výpovědi jedinců o této citlivé události. Je důležité, v jakém rozpoložení a období je rozhovor veden.

Tato zkušenost s pozměněným vnímáním situace neproblematizuje skutečnost, že rozvod a doba rozvodového řízení byla pro všechny zúčastněné značně bolestivým a náročným obdobím. [Marie, 49 let] *„...ten rozvod byl pro mě šílený, já vůbec nevěděla, co budu dělat, byla jsem z toho už unavená a celkově vyčerpaná...“*

5.2 Rozhodnutí o střídavé péči

Dalším tematickým okruhem, kterému jsem se ve výzkumu věnovala, bylo rozhodnutí o střídavé péči. Zkoumala jsem, jak dochází k procesu

rozhodování mezi partnery. Střídavá péče znamená, že dítě je v kontaktu s oběma rodiči (pobývá po určitou dobu vždy u jednoho z rodičů). Rodiče se podílejí společně na výchově dítěte - jak na úrovni žitelské, tak na úrovni pečovatelské. Vždy je důležitá skutečnost, aby vše bylo zhodnocováno v souladu se zájmy dítěte [Vohlídalová 2014: 30].

Rozhodování o střídavé péči bylo u třech případů v počátcích značně složité. Pouze u jednoho případu došlo k domluvě mezi expartnery již v počátcích rozvodového řízení.

[Josef, 54 let] „*My jsme se domluvili skoro okamžitě. Když se nad tím zamyslím, tak u nás ten rozvod proběhl celkem v pohodě, teda až na nějaké chvíle v začátcích. Jasně, jako ty první chvíle, když to Barča podala, tak by mě nejradši ušlapala. Na druhou stranu, když to někdy vidím u našich známých, tak to bych se propadl. S Bárrou jsme to měli plus minus v klidu. Pro Terezu to bylo také lepší...*“ (Jedná se o třetí výpověď účastníka).

U tohoto případu měla klidnější domluva pozitivnější vliv i na potomka, který se se střídavou péčí smířil prakticky automaticky.

[Tereza, 22 let] „*Já to měla docela v klidu. Táta s mamkou se chovali nakonec důstojně. Všechno mi po svých dohaděch oba řekli. Co se stalo, jak to bude a co bude hlavně dál. Udělali to dobře. Mně bylo 7, a kdyby se jen hádali, jak jsem to viděla u spolužáků na základce, tak bych z toho byla akorát zničená... Hned jsem se s tím sžila. Chvíli mamka, chvíli táta...*“

Ve všech ostatních případech byla situace a aklimatizace na střídavou péči problematická. Dle zjištění Maříkové, Křížové a Vohlídalové mohou konstatovat, že dohoda o střídavé péči je mezi expartnery často velice problematická a nalézt shodu na domluvě nebývá jednoduchou

záležitostí [Tamtéž: 33]. Jak uvádí Petr [56 let] „...nemohli jsme se domluvit. Alice chtěla Ondru do vlastní péče. Byl to boj. Ondra to snášel špatně.... Když jsme se pak domluvili, nechtěl u mě spát.“ Z této výpovědi se zřetelně ukazuje, že tato situace je značně komplikovaná pro rodiče, ale zároveň i pro dítě.

V tomto případě byla střídaví péče iniciována výhradně ze strany otce. Matka Alice usilovala o svěření do výhradní péče. [Alice, 51 let] „...ano, já chtěla výhradní péči. V té době jsem uvažovala tak, že jsem nechtěla, aby se Petr s Ondrou vídali pravidelně. Chtěla jsem, aby vyrůstal hlavně v mojí péči... bylo to hlavně z toho důvodu, že jsem přece jeho matka...“

V tomto konkrétním případě Alice [51 let] a Petra [56 let] následně došlo k domluvě. Zejména z toho důvodu, aby netrpěl jejich potomek. Šlo jim o zájem a o dobro dítěte, jak je zřejmé z výpovědi Petra [56 let] „...prostě jsme se pak museli domluvit, už jsme oba viděli, jak je z toho Ondra špatný...tady už nešlo jen o nás, ale hlavně o něj...“

5.3 Participace na střídavé péči a předávání kulturního kapitálu

Zásadním tématem, kterému se ve výzkumu věnuji, je participace rodičů v aplikaci střídavé péče na plánování volného času pro potomky a výběr školy. Zde se projevuje ukázka přenosu kulturního kapitálu na potomky. Významným zjištěním je to, že u všech případů byl zaznamenán v průběhu střídavé péče zvýšený „zájem“ otců o potomky. „Zájem“ je myšlen v kontextu toho, že v důsledku střídavé péče jsou jasně rozděleny časová období, kdy rodič tráví čas se svým potomkem. Již zde není to, že jsou na výchovu oba. Oba rodiče plánují čas pro sebe a své potomky. Ve všech případech byla před rozvodem patrná genderová specifikace ženy v domácnosti a muže živitele. Jak říká Martin [55 let] „... o Petrušku se

samozřejmě starala Sandra, ale to jinak nešlo. Bylo to tak, že já chodil do práce a neměl jsem moc času....“ Střídavá péče je považována za nástroj, který nabourává genderové představy v naší společnosti. Jedná se o spojitost s výkonem mateřské role a otcovské role. [Petr, 56 let] *„...chtěl jsem s Ondrou být častěji...jak jsem byl před tím pořád v práci a pak byl ten rozvod... no už to nebylo tak, že když jsem přišel z práce, tak jsem viděl, že se stará Ála, ale teď jsem ho neviděl. Chtěl jsem být s ním...“* Otcovská role zde hraje velký význam. Ze všech výpovědí je zřejmé, že otec chce sdílet více času se svým potomkem. Také další výzkumy ukazují, že při aplikaci střídavé péče dochází k narušení genderové struktury mezi partnery v rodině [Bartlett In. Vohlídalová 2014: 29].

Téma redefinování rolí se objevuje jak u otců, tak i u matek. Narušení mateřské role se objevilo u všech participantek výzkumu. Když se zvýšil „zájem“ otce, tak automaticky participantky-matky pociťovaly nabourání své genderové role.

[Marie, 49 let] *„...a najednou se začal starat. Já jsem z toho byla špatná. Celou dobu nechával vše na mně a najednou se snaží stát otcem roku nebo co? ...“*

Aspekt narušení mateřské role sehrál u všech participantek–matek zásadní roli. Každá z matek pociťovala strach ze ztráty potomka. Stejně, jako to vnímala Alice [51 let] *„...co když by mi chtěl Ondru vzít?“*

Samotná definice mateřská role byla v rozhodování o střídavé péči u všech participantek–matek klíčová. Dochází zde k narušování genderových rolí.

Narušení klasické genderové role v rozvedené rodině se ukázalo jako benefit pro participanty/ky potomky. Nejedná se tu ovšem o narušení mateřské role (i když se tento aspekt u participantek matek z počátku objevil), ale o vzájemnou shodu na cílené strategii přenosu kulturního kapitálu v porozvodové péči. Ukazuje se zde aspekt toho, že narušení

genderové role se ukazuje jako benefit – oba rodiče tráví čas s dítětem. Již zde není klasická role. Jak říká Sandra [43 let] „...už to nebylo tak, že já jsem doma a starám se, konečně se zapojil i Martin. Bylo to takové vyvážené a Pěťa to taky ocenila...“ Participanti/tky rodiče střídavou péčí berou jako strategii ve vlivu na své potomky. Tento benefit se ukazuje jak v čase, který rodiče s dětmi tráví, tak v oblasti volby o budoucím vzdělání.

[Petr, 56 let] „...S Alicí vše běželo jako hodinky. Byl daný plán na prázdniny a víkendy a co se týká školních záležitostí, tak jsme se také na všem dohodli. Tím nechci říci, že by neměl Ondra možnost vlastní volby, ale tak bylo třeba mu trochu dopomocť.“

Střídavá péče se v mém výzkumu ukazuje jako porozvodové uspořádání, které přispívá k vyrovnaným vztahům v oblasti péči o dítě. Střídavá péče v tomto případě nabourává genderové role a představy o nerovnostním rozložení péče o děti (konkrétně v jejich výchově).

Dalším důležitým aspektem výzkumu se ukázal prvek plánování volného času, kteří participanti/tky potomci hodnotili velice pozitivně.

[Adam, 22 let] „...Byl jsem moc rád. Až když se naši dohodli na střídavé péči, tak jsem si připadal, že mám konečně tátu. Najednou měl na mě čas... plánoval spoustu výletů a jezdili jsme na hory.“

Plánování času stráveného s potomkem se ukázalo jako klíčový prvek k předávání kapitálu. Skrze toto plánování rodiče vytvářeli určitou cílenou strategii na své potomky. Jednalo se o to, že skrze plánování času a věnování se svému potomkovi docházelo k aktivnímu přenosu kulturního kapitálu. V důsledku střídavé péče byl daný přesný čas, který se svým potomkem stráví. Jednalo se o to, že u všech participantů/tek rodičů docházelo k tomu, že si již dopředu plánovali, co budou se svým potomkem dělat. Ve všech případech se jednalo o cílený rozvoj potomka ve studijních výsledcích a směřování k dalšímu vzdělávání. Mimo jiné se s expartnerem

domlouvali na trávení prázdnin, ale i na konkrétní podobě budoucího studia potomků.

[Ondřej, 22 let] „*...Moc mi to vyhovovalo. Táta mě bral k sobě do práce a všechno mi ukázal. To, že jsem šel na architekturu, bylo vlastně díky němu...*“

U všech participantů/tek se též ukázala střídavá péče jako přínosná v oblasti budoucího vzdělávání. Zaznamenala jsem zásadní vliv rodičů na formování vzdělání svých potomků.

[Tereza, 22 let] „*Když jsem se rozhodovala po základní škole o střední škole, tak to se mnou mamka i táta strašně rozebírali. Přišlo mi až směšné, jak to vše plánujeme dopředu.*“

Všichni rodiče připouštějí, že střídavá péče je mohla vést k aktivní participaci na budoucím vzdělání jejich dětí. Jak uvádí Mirek [50 let] „*...já jsem si to před tím vůbec neuvědomoval. Možná mě to asi ani nezajímalo. O všechno se starala Marie. Já si to uvědomil a po rozvodu. Chtěl jsem pro Adama to nejlepší. Chtěl jsem, aby měl lepší vzdělání než já...*“ Adam otcovu výpověď potvrzuje [22 let] „*...táta se mnou šel dokonce na veletrh středních škol. Já jsem teda koukal. Chtěl pro mne to nejlepší...*“

Všichni participanté/ky děti shledali razantní pozitivní přístup svých rodičů na jejich vzdělávání. Též se projevovala snaha rodičů s vysokoškolským vzděláním směřovat své potomky do stejného oboru (zejména do oboru, který měl vystudovaný otec).

[Ondřej, 22 let] „*Hodně mě směřoval táta a teď jsem za to dost rád.*“

U participantů/tek s dosaženým vzděláním střední škola s maturitou či střední škola s výučním listem byla též snaha o směřování svých potomků k vysokoškolskému vzdělání. Ovšem projevuje se zde odlišný aspekt. U rodičů s vysokoškolským vzděláním je přístup k maturitní zkoušce spíše automatický. Berou maturitní zkoušku a nástup na vysokou školu jako samozřejmost.

[Tereza, 22 let] „... já v tom takhle vyrůstala. Pro mne to bylo asi automatické jít na vysokou...“ Jak navazuje její otec Josef [54 let] „ Že by nešla na vysokou školu? O tom jsem ani neuvažoval...“

U rodičů s nejvýše dosaženým vzděláním střední škola s maturitou a střední škola s výučním listem se k úspěšnému dosažení maturitní zkoušky přistupuje jako k velkému úspěchu. Není zde brána vysoká škola jako automatická volba.

[Martin, 55 let] „...Udělala mi obrovskou radost. Já jsem to nedokázal. Je moc šikovná...“

5.4 Vnímané benefity střídavé péče

Při samotném zhodnocování střídavé péče se u všech participantů/tek rodičů i potomků ukázalo toto porozvodové vypořádání jako benefit. V důsledku dohody na střídavé péči docházelo k zapojení do plánování volného času, výběru budoucího studia a výchově obou rodičů rovnoměrně. U všech případů participantů/tek potomci uváděli, že díky střídavé péči trávili více času s otcem než v klasickém rodinném uspořádání. Tento aspekt shledávali jako obrovský benefit.

[Petra, 22 let] „Najednou jsme spolu byli skoro pořád. Vlastně mi to asi tak jen přijde. On se mnou táta před tím moc nebyl. Byl pořád v práci...“

Jako hlavní benefit toto shledávali i samotní participantů/tek rodiče. Zejména otcové toto rozdělení času udávali jako hlavní benefit střídavé péče. Též se objevil aspekt redefinice otcovské identity. Vytváří se tedy nový typ otcovské identity.

[Martin, 55 let] „...*Jedním slovem bomba. S Pétí jsme toho tolik zažili. Je úžasná. Jsem rád, že to tak bylo. Nebýt toho, jak to dopadlo, tak bych svou dceru neznal...*“

Změna definice genderových rolí se zde ukazuje jako benefit. Již zde není aspekt stereotypní představy o mužské a ženské rodičovské roli. Otevírá se zde nová role a to otec-pečovatel a matka-pečovatelka. Oba expartneri se podílejí na výchově svého dítěte stejný čas. Oba se aktivně věnují a podílejí se na rozvoji svého dítěte. Tuto novou pečovatelkou roli též velice pozitivně hodnotí samotný potomek.

[Adam, 22 let] „...*mamka i táta byli se mnou. Už to nebylo takové to, že jsem byl většinu času s mamkou anebo se mnou vše řešila mamka. Najednou tu byli pro mě oba...*“

6 ZÁVĚR

Hlavním cílem mé práce bylo uchopení problematiky střídavé péče v kontextu předávání kulturního kapitálu ve střídavé péči. Zaměřila jsem se na téma rozvodu a porozvodového uspořádání. Konkrétně se jedná o střídavou péči, samotné rozhodnutí a o přenos kulturního kapitálu v tomto porozvodovém uspořádání.

Z výzkumu vyplývá, že střídavá péče může fungovat a produkovat benefity, a to jak pro rodiče, tak i děti. Všichni participanti/ky rodiče i děti vypověděli, že střídavá péče znamenala posun ve vzájemných vztazích. Zejména se jednalo o vztahy mezi otcem a dítětem. Jedná se o benefit ve smyslu trávení času se svými dětmi a o aspekt participace matky a zejména otce na budoucím vzdělávání jejich dětí. Ve všech případech se ukázalo, že ve střídavé péči se rodiče a zejména otcové začali aktivně podílet na vzdělanostních drahách svých dětí.

Další aspekt, který z výzkumu vyplývá, je ten, že skrze střídavou péči dochází k narušení genderových rolí. Ukázal se aspekt narušení obou tradičně vnímaných rolí. Všechny participantky-matky vykazovaly počáteční obavu ze ztráty své mateřské role. V počátcích adaptace na střídavou péči špatně snášely zájem otce a častou idealizaci otců skrze oči svých potomků. V průběhu se ovšem tento aspekt vytrácí. Matky tedy tuto situaci vnímaly jako narušení, ovšem pro otce toto znamenalo významnou redefinici role otce a vztahu s potomkem.

Z mého výzkumu vyplývá, že střídavá péče jako porozvodové uspořádání je vnímáno participanty/tkami výzkumu značně pozitivně. Zejména ve vztahu otec-dítě. Všichni participant-otcové střídavou péči zhodnotili jako novou šanci na obnovení a i vytvoření vztahu s dítětem. Mohu konstatovat, že se jedná o nalezení otcovské identity. Všichni participant-otcové popsali, že před aplikací střídavé péče byl jejich vztah s potomkem značně nekontaktní.

Ve výzkumné práci je třeba reflektovat, že je propojen aspekt vnímání – 3 různé pohledy jedinců na situaci rozvodu a střídavou péči. Až následně se utváří náhled na danou situaci. Jedná se o triangulaci.

Důležité je zmínit, že tento výzkum zahrnuje pouze případy, kdy střídavá péče funguje, a děti v aplikované střídavé péči byly jedináčci. Tento prvek lze vnímat jako limit práce. Jedná se o malý výzkumný vzorek. U všech participantů/tek byla střídavá péče vnímána jako benefit. Ovšem existují další případy, kdy by se střídavá péče jako ideální porozvodové uspořádání ukazovat nemusela. Zde se otevírá prostor pro další zkoumání.

Jak jsem již zmínila, tak velikost výzkumného vzorku je limitující. Ovšem je tu ještě další aspekt. Všichni participant jsou rodinami s vyšším

socioekonomickým statusem. Hraje tedy socioekonomický status vliv? Jistěže ano. Zde se přikláním k Bourdiemu, který tvrdí, že společenská třída hraje vliv v předávání kulturního kapitálu [Bourdieu In. Katrňák 2004: 41]. Vyplývá z toho tedy to, že vlivem vyššího ekonomického statusu obou rodičů mohla střídavá péče fungovat a projevit se jako benefit v aspektu předávání kulturního kapitálu.

Když bych vycházela z již známých zjištění, u žádné z participantek matek se neprojevil strach ze ztráty finančního zabezpečení, jako například ukazuje už provedený výzkum Marty Vohlídalové [Vohlídalová 2014: 30]. Vliv společenské třídy a socioekonomického statusu u obou partnerů hraje v porozvodovém uspořádání zásadní vliv. V mnou sledovaných případech se tento ekonomický faktor neukazuje. Přisuzuji to vybranému vzorku.

S vlivem socioekonomického statusu se setkávám též v kontextu volby budoucí školy a zaměstnání u participantů/tek. Jedná se zde o to, že když měli oba rodiče participantů/tek vysokoškolské vzdělání, tak jejich potomci též pokračují po střední škole na vysokou školu. U případu, kdy má jeden z rodičů střední školu s maturitou a druhý střední školu s výučním listem, jejich potomek též po střední škole volí nástup na vysokou školu. Je zde spojitost se socioekonomickým statusem této rodiny. V posledním případě, kdy mají oba rodiče střední školu s výučním listem, potomek pracuje na vyšší zaměstnanecké pozici. Zde se jedná o očekávatelné zjištění v aspektu přenosu statusu. Opět se ukazuje vliv vyššího socioekonomického statusu participantů/tek.

Tento prvek (nezohlednění socioekonomického statusu) v mém výzkumném vzorku shledávám jako limitující. Je zde tedy prostor pro budoucí zkoumání. V mém případě bylo zahrnuto pouze dosažené vzdělání rodičů.

Střídavá péče produkuje narušení tradičních genderových uspořádání. V mém výzkumu se ukázalo, že vliv mocenských vztahů (zejména ekonomických) není znatelný. V tomto aspektu je třeba brát v potaz, že jsem nebrala jako kritérium výzkumného vzorku socioekonomický status expartnerů. Aspekt, který se mi ukázal jako společný pro všechny participantky-matky, je strach ze ztráty mateřské role. Střídavá péče je nový fenomén, který v českém prostředí není ještě dostatečně výzkumně zmapovaný. Je třeba se zaměřit na prohloubení znalostí o této problematice a zmapování dalších vlivů tohoto porozvodového uspořádání na účastníky.

7 Bibliografický záznam

Bertaux, D., Kohli, M., 1984. The Life Story Approach: A Continental View. *Annual Review of Sociology*, Vol. 10. (1984), pp. 224.

Bourdieu, P. 1998. *Teorie jednaní*. Praha: Nakladatelství Univerzity Karlovy Karolinum.

Bourdieu, P. „Pierre Bourdieu: Kulturní kapitál a habitus.“ Pp.: 41-43 In. Katrňák, T., 2004. *Odsouzení k manuální práci*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon.

Dopita, M. 2007. Pierre Bourdieu o umění a výchově společnosti. Reflexe sociologie praxe Pierra Bourdieua v české sociologii. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

Dudová, R., Hastrmanová, Š. 2007. Otcové, matky a porozvodová péče o dítě. Praha: Sociologický ústav AV ČR.

Hendl, J. 2005. *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha: Nakladatelství Portál.

Jeřábek, H. 1992. *Úvod do sociologického výzkumu*. (skriptum) Praha: Univerzita Karlova Karolinum.

Kreidl, M., Hubatková, B., 2012. „Partnerské dráhy po rozvodu.“ Pp.: 146-177 In. J. Hasmanová Marhánková, M., Kreidl (eds.) *Proměny partnerství*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon.

Lamont, M., Lareau, A. 1988. „Cultural Capital: Allusions, Gaps and Glissandos in Recent Theoretical Developments.“ *Sociological Theory*. Vol. 6, No. 2.: 153 - 168.

Maříková, H., Křížková, A., Vohlídalová, M., 2012. *Živitelé a živitelky: reflexe (a) praxe*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon.

Matoušek, O., 1993. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství.

Možný, I., 1999. *Sociologie rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon.

Mrázová, M. *Proměny předávání a formování kulturního kapitálu mezi generacemi*. Plzeň, 2014. Bakalářská práce. Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta filozofická, Katedra sociologie.

Novák, T., 2013. Střídavá péče o dítě. Praha: Portál.

Simonová, N., 2009. Proměny v mezigeneračním přenosu dosaženého vzdělání v České republice. *Sociologický časopis* [online]. Vol. 45, No. 2:291 – 313 [cit. 29. 1. 2016]. Dostupné z: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/30e38613c2d0b21e9a72cf98380b158f2035b8c5_Simonova2009-2.pdf.

Šmíd, O., Šínová, R. a kolektiv, 2013. *Rozvod manželství*. Praha: Nakladatelství Leges.

Šťastná, A. 2006. Rozvody a děti: vliv rozvodu rodičů na životní dráhu dětí. Pp. 175 – 190 in Hamplová, D. (eds.). *Životní cyklus. Sociologické a demografické perspektivy*. Praha: SOÚ AV ČR, v.v.i

Teyber, E., 2007. *Děti a rozvod. Jak pomoci dětem vyrovnat se s rozvodem rodičů*. Praha: Návrat domů.

Vohlídalová, M., 2014. Jeho a její pohled: Střídavá péče z perspektivy matek a otců. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*. [online] 1 (15) [cit. 9. 8. 2015]. Dostupné z: http://www.genderonline.cz/uploads/f752861706d32212be2bb91048d4fa17662a1fa6_grpv-15-1-vohlidalova.pdf.

Internetové zdroje:

Etický kodex výzkumných pracovníků Akademie věd České republiky, 2014. [online]. [cit. 25. 12. 2015]. Dostupné z: http://www.avcr.cz/o_avcr/zakladni_informace/dokumenty/eticky_kodex.html.

Radimská, R., 2004. Ztracení otcové: pohádka o nástupu matriarchátu. *Sociologický webmagazín* [online]. [cit. 17. 4. 2015]. Dostupné z: <http://www.socioweb.cz/index.php@disp=temata&shw=179&lst=119.html>.

Sullivan, A. 2007. Cultural Capital, Cultural Knowledge and Ability. *Sociological Research* [online]. 12 (6) 1 [cit. 25. 12. 2014]. Dostupné z: <http://www.socresonline.org.uk/12/6/1.html>.

Šafr, J. 2007. Funkce kulturního kapitálu. *Sociologický webmagazín* [online]. 9/2007 [cit. 8. 2. 2015]. Dostupné z: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=304&lst=103>.

Zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů, ve znění účinném od 1. ledna 2015. [online]. [cit. 23. 1. 2016]. Dostupné z: <https://www.uoou.cz/zakon-c-101-2000-sb-o-ochrane-osobnich-udaju-a-o-zmene-nekterych-zakonu-ve-zneni-ucinnem-od-1-ledna-2015/ds-3109/archiv=0&p1=1257>.

8 Resumé

This bachelor thesis describes the influence of children's default social environment affecting the transmission of cultural capital. I focus on this issue in the context of shared custody. The main purpose of this thesis was to map the phenomenon of shared custody in czech environment and its influence on their parents. I consider shared custody as a novelty in divorce arrangements.

I decided for a qualitative research. The resultant analysis shows specific testimonies of twelve participants. To be more specific, it represents four families that have applied shared custody. There was a criterion set - the age of „children“ which was 22 years. I also consider the highest education level of parents (in research there is substituted higher education, secondary level education and lower ones). The interviews were conducted using narrative method.

Resultant analysis is sorted in specific thematic areas – divorce, decision of shared custody, participation on shared custody and shared custody as a benefit. My research proved that shared custody was considered as benefit in all cases. Specifically the fathers were very opened to applying shared custody. Mothers displayed the issue of losing maternal role, but the final evaluation was also taken as a benefit for a child.

The thesis offers a theme to further examination of this issue especially because the phenomenon of shared custody is not really mapped in czech environment. The thesis does not contain an aspect of socioeconomic status which would be very useful.

9 Přílohy

9.1 Informovaný souhlas

Informovaný souhlas

Výzkumný projekt: Vliv výchozího sociálního prostředí na kulturní kapitál

Autorka výzkumu: Tereza Navrátilová

Dobrý den,

jsem studentka Západočeské univerzity v Plzni. Obracím se na Vás s žádostí o spolupráci na výzkumném projektu mé bakalářské práce na téma VLIV VÝCHOZÍHO SOCIÁLNÍHO PROSTŘEDÍ NA KULTURNÍ KAPITÁL JEDINCE.

Cílem výzkumu je zmapování situace rozvodu, porozvodového uspořádání a předávání kulturního kapitálu. Hlavním tematickým okruhem je zaměření na problematiku tématu rozvodu a střídavé péče – zaznamenání přístupů a strategií rodičů a v neposlední řadě dětí, které v modelu střídavé péče vyrůstaly a zda se skutečně jedná o pozitivní formu porozvodového uspořádání péče o dítě.

Všechny získané údaje a výpovědi budou podrobeny anonymizaci a budou použity pouze pro účel výzkumného projektu mé bakalářské práce.

Výsledná analýza Vám bude předložena ke schválení.

Je dána možnost kdykoliv odstoupit od spolupráce na výzkumném projektu – bez udání důvodu.

Pokud s účastí na projektu souhlasíte, připojte prosím podpis.

Tento informovaný souhlas je vyhotoven ve dvou stejnopisech. Jeden obdrží účastník výzkumného projektu a druhý autorka projektu.

Jméno, příjmení a podpis výzkumníka projektu:_____

_____V_____dne:_____

Jméno, příjmení a podpis účastníka v projektu:_____

V_____dne:_____
